

כאשר אדם מרגיש שהוא 'כבר אינו יכול יותר' ידע נאמנה שמשם יתחיל ישועתו לצמוח!

נְפֹלָה לֹא תוֹסִיף קוֹם בְּתוֹלַת יִשְׂרָאֵל (עמוס ה, ב), אמר רב נחמן בר יצחק אפילו הכי חזר דוד וסמכה ברוח הקודש, שנאמר סוּמְךָ ה' לְכָל הַנְּפֹלִים וּגו' (תהלים קמה, יד), במערבא מתרצי לה הכי נפלה לא תוסיף (-לנפול עוד), קום בתולת ישראל'.

והנה לכאור' תירוצם של בני מערבא נראה רחוק מאוד מן הפשט, כי הפסוק הזה מופיע בנבואת עמוס בין פסוקי הפורענות, כמו שאמר הנביא קודם לכן שָׁמְעוּ אֶת הַדְּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי נֹשֵׂא עֲלֵיכֶם קִינָה בֵּית יִשְׂרָאֵל. נְפֹלָה לֹא תוֹסִיף קוֹם בְּתוֹלַת יִשְׂרָאֵל נְטָשָׁה עַל אֲדָמְתָהּ אֵין מְקִימָהּ. כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הָעֵיר הַיְצֵאתָ אֶלֶף תְּשֹׂאִיר מֵאָה וְהַיּוֹצֵאתָ מֵאָה תְשֹׂאִיר עֲשָׂרָה לְבֵית יִשְׂרָאֵל (עמוס ה, א-ג), ואיך אפשר לפסוק את הפסוק כמו שפסקוהו בני מערבא, ולהיפך לגמרי ממשמעותו הפשוט.

ובספר אמרי נועם על מסכת ברכות מבאר הענין בשם הגר"א זצוק"ל, וז"ל: "תרתני משמע, קללה וברכה, והכי פירושו, נפלה לא תוסיף לנפול עוד, שתהיה נפילה כ"כ גדולה שאי אפשר לנפול עוד, שיהיו בדיוטא התחתונה, אז הוה סימן לקום בתולת ישראל', וזהו שאמרו (הגיגה יד.) "ח קללות קלל ישעיהו את ישראל ולא נתקררה דעתו עד שאמר 'ירהבו נער בזקן' (שהוא הקללה הקשה ביותר)", וקשה, וכי ישעיהו היה שונא ישראל, אבל לפי מש"כ אתי שפיר, שמקודם לא נתקררה דעתו שלא צפה עדיין לישועה כל זמן שיכולה להיות נפילה יותר גדולה, וכיון שאמר ירהבו נער בזקן אז צפה לישועה שהוא דיוטא התחתונה", עכ"ל.

למדנו מדבריו שהדיוטא התחתונה של הנפילה היא תחילת הקימה, סוף החורבן הוא תחילת הבנין, כי הרי הגאולה וההתרוממות מובטחת לישראל, אלא שכל עוד שאפשר לנפול יותר למטה אין הבטחה לתחילת הקימה, ורק אם לא תוסיף קום, נפלה כבר לדיוטא היותר תחתונה אזי לא תוסיף לנפול, אלא קום בתולת ישראל.

וזהו הביאור בדברי רבי עקיבא בגמ' מכות הנ"ל, עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת, הכוונה היא שכבר הוכשרה הקרקע לקיום נבואת זכריה, כי שועל יוצא מבית קדשי הקדשים הוא קיום נבואת אוריה צִיּוֹן שְׂדֵה תְּחַרֵּשׁ (ירמיהו כו, יח), שהוא שיאו של החורבן, לא רק שאין ביהמ"ק אלא אין אפילו היכן לבנות אותו, ומכיון שכבר הגיע החורבן עד היסוד, לדיוטא התחתונה לגמרי, מכאן יש לצפות לקיום נבואת זכריה, כי ה'לא תוסיף קום' הוא עצמו הוא הנחמה של 'קום בתולת ישראל', ובוה יובן מדוע לא הסביר ר"ע את פשר שחוקו עד אשר ביקש מהם להסביר את פשר בכייתם, כי אכן ככל שיובן יותר מפני מה אתם בוכים, כך יובן מפני מה אתה משחק.

« כשאדם מגיע לתכלית השפלות משים בטחוננו רק על השי"ת »

ועי' בכלי יקר שמוסיף ומעמיק בנקודה זו יותר, וז"ל: "וּפְרָצְתָּ יָמָה וְקָדְמָה וְצִפְנָה וְנִגְבָּה (בראשית כה, יד). מה שהזכיר הרוחות המקבילין זה כנגד זה, ולא הזכירן כסדרן, לפי שאמרו במדרש (עיי' מדרש תהלים מד, ב) 'אין התשועה באה לישראל כי אם בזמן שהם בתכלית השפלות, שנאמר כִּי שָׁחָה לְעֵפֶר נִפְשָׁנוּ וּגּו' (תהלים מד, כו), מה כתיב בתריה קוֹמָה עֲזָרְתָה לָנוּ (שם כז)."

« אחרי תקופת שפלות ישראל יתחיל תקופת רוממות קרן ישראל »

כתוב בפרשתינו (כה, יד) וְהָיָה זֶרְעֶךָ כְּעֵפֶר הָאָרֶץ וּפְרָצְתָּ יָמָה וְקָדְמָה וְצִפְנָה וְנִגְבָּה וְנִבְרָכוּ בְךָ כָּל מְשַׁפְּחֹת הָאֲדָמָה וּבְזָרְעֶךָ. וכתב הספורנו בזה"ל: "והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת, אחר שיהיה זרעך כעפר הארץ, וזה שיהיו בתכלית השפלות, אז תפרוץ בארץ אשר אתה שוכב עליה בכל צד ימה וקדמה וצפונה ונגבה, כי אמנם תשועת האל העתידה, תהיה אחר רב שפלות ישראל, ונברכו בך כל משפחות האדמה וזרעך, וכענין וְאִתְּם, כֹּהֲנֵי ה' תִּקְרְאוּ, מְשֻׁרְתֵי אֱלֹהֵינוּ יֵאָמֵר לָכֶם (ישעיהו סא, ו), עכ"ל.

הגמ' במסכת מכות (כד.) מספרת כדלהלן: "וכבר היה רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא מהלכין בדרך, ושמעו קול המונה של רומי מפלטה (-ברחוק) מאה ועשרים מיל, והתחילו בוכין, ורבי עקיבא משחק, אמרו לו מפני מה אתה משחק, אמר להם ואתם מפני מה אתם בוכים, אמרו לו הללו כושיים שמשתחוים לעצבים ומקטרים לעבודות כוכבים יושבין בטח והשקט, ואנו בית הדום רגלי אלקינו שרוף באש ולא נבכה, אמר להן, לכך אני מצחק, ומה לעוברי רצונו כך, לעושי רצונו על אחת כמה וכמה."

"שוב פעם אחת היו עולין לירושלים, כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם, כיון שהגיעו להר הבית, ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים, התחילו הן בוכין ור"ע מצחק, אמרו לו מפני מה אתה מצחק, אמר להם מפני מה אתם בוכים אמרו לו, מקום שכתוב בו (במדבר א, נא) 'והזור הקרב יומת' ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה."

"אמר להן, לכך אני מצחק, דכתיב וְאֶעֱיֵדָה לִי עֵדִים נְאֻמִּים אֶת אוֹרְיָה הַכֹּהֵן וְאֶת זַכְרְיָהוּ בֶן בִּרְכִיָּהוּ (ישעיהו ח, ב), וכי מה ענין אוריה אצל זכריה, אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני, אלא, תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה, באוריה כתיב לָכֵן בְּגִלְלָכֶם צִיּוֹן שְׂדֵה תְּחַרֵּשׁ וּגּו' (מיכה ג, יב), בזכריה כתיב עַד יֵשְׁבוּ זִקְנִים וְזִקְנוֹת בְּרַחְבוֹת יְרוּשָׁלַם (זכריה ה, ד), עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה, עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת, בלשון הזה אמרו לו עקיבא ניחמתנו עקיבא ניחמתנו" עכ"ל הגמ'.

ראיתי בשם גאון אחד שהקשה, שלכאורה הדברים תמוהים, הרי מיסודי הדת נתחייבנו להאמין שדבר אחד מדברי הקב"ה ביד עבדיו הנביאים לא ישוב ריקם, ואיך חשש ר"ע שלא תתקיים נבואתו של זכריה עד שלא ראה שנתקיימה נבואתו של אוריה.

וגם צ"ב, מדוע דוקא קיום נבואת אוריה הוא המעיד שתתקיים נבואת זכריה, הלא הרבה נבואות אחרות כבר התקיימו, ואיזו שייכות מסויימת יש בין נבואת אוריה לבין נבואת זכריה. עוד צ"ע, מדוע בויכוח הראשון לא ענו התנאים על דברי ר"ע עקיבא ניחמתנו, אלא רק באחרונה.

« אחרי תקופת שפלות ישראל יתחיל תקופת רוממות קרן ישראל »

ותירץ באופן נפלא, דהנה איתא במס' ברכות (ד): "אמר רבי יוחנן, מפני מה לא נאמר נו"ן באשרי מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל, דכתיב

ואומרות בכוונה 'יענך ה' ביום צרה', מכל מקום מאחר והן סומכות גם על בשר ודם, לכן יש להם צער לידה, כי התפילה צריכה להיות באופן כזה שהוא נתלה רק בבורא כל העולמים.

וידוע כי אף לאה אמנו הייתה עקרה עפ"י דרך הטבע (עי' ספורי בראשית כט, לא), והטעם דזכתה לפרי בטן על פני רחל אחותה, כי רחל אמנו ידעה שוֹיָאָהָבָה גַם אֶת רַחֵל מִלְאָה (בראשית כט, ל), וידעה שיש לה בעל רבי גדול בישראל, וממילא לא סמכה עצמה לגמרי על הקב"ה לבד, אלא סמכה עצמה גם על כוחו של יעקב אבינו, וכיון שתלה בטחונה גם על בשר ודם עצה ה' את רחמה, ולא ילדה.

אך מנגד, לאה אמנו לא חשבה שיש לה מה לבטוח ביעקב אבינו שהוא תפלל בעבורה, שהרי היא הרגישה צרה, על כן השליכה את כל מבטחה על הקב"ה, ולכן נפקדה בזש"ק, ואף רחל כאשר הפסיקה לסמוך על יעקב, נפקדה בזרע של קימא, וכמו שכתב הרמב"ן (ויצא בד"ה הבה לי) וז"ל: "והנה הצדקת בראותה שלא תוכל ליסמך על תפילת יעקב, שבה להתפלל על עצמה, אל שומע צעקה, וזהו וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶלְקִים (בראשית ל, כב)", ע"כ דבריו הנוראים.

« כשטוענים להקב"ה שאם לא יעזור נמות ח"ו, הוא חייב לעזור... »

רבי נחום זאב בן הגרש"ז מקלם זצ"ל המשיל הדבר, משל למה הדבר דומה, לקבצן המחזר על הפתחים ובדרך הילוכו פגש בביתו של גביר עצום, נכנס אליו והלה כיבד אותו בסכום מינימלי.

אמר לו הקבצן, שמעתי עליך שאתה דואג ומסדר לאנשים את כל צרכם, ואינך מסתפק ומנסה להיפטר בנדבה כל דהו, אז מדוע אינני ג"כ זוכה למתנה ביד נדיבה וברוחב הלב, ענה לו הגביר, א"א לדמות אדם אחד למשנהו, כשבא אצלי אדם נכבד ומבקש ממני שאתן לו את מלא הצטרותיו, איננו יכול להיפטר ממנו בנדבה כל דהו, ובתואנה שימשיך לחזור על הפתחים אצל אנשים נוספים, כי כאיש נכבד הוא לא מוכן לעשות את זה, גם במחיר שיגועו ברעב, לכן אין לי ברירה ואני חייב לעזור לו בצורה מושלמת, משא"כ אתה הלא הרי מחזר על הפתחים, ובאם אני לא ידאג לך, בסוף יעלה בידך למצוא את כל צרכיך מאנשים אחרים, לכן אינני רואה עצמי מחוייב לספק לך את מלוא הצטרותיך.

והנמשל מובן. האדם שמחזר על הפתחים, היינו שיש לו הרבה מקומות ומקורות מאיפה הוא יכול להשיג את מה שהוא צריך, את הכסף הוא בוטח את עצמו באדם פלוני, ואת הכבוד הוא מקבל מאלמוני, אזי כשבא לבקש מהקב"ה את הצטרותיו, אומר לו הקב"ה, אני יעזור לך מעט והשאר לך ותחזר אחרי אנשים אחרים שהם יעזרו לך...

משא"כ, אם האדם בא אל הקב"ה בהתבטלות מוחלטת, ובהכרה מלאה שאין לו על מי להישען, ואם גם יתאמץ בעצות ותחבולות, וכל יושבי תבל יעמדו לימינו להושיענו ולתמוך נפשו, מבלעדי עוזו ועזרתו ית' אין עזרה וישועה, אז כביכול הקב"ה מוכרח למלא לו את כל משאלותיו.

ובזה מקבל הגמ' דלהלן הארה והבנה אחרת לגמרי, וזהו לשון הגמ' במסכת **שבת** (פ"ט): "לעתיד לבא יאמר להם הקב"ה לישראל, לכו נא אצל אבותיכם ויזכחו אתכם, ויאמרו לפניו, רבש"ע, אצל מי נלך, אצל אברהם שאמרת לו יְדַע יְדַע (בראשית טו, יג) ולא בקש רחמים עלינו, אצל שביך את עשו וְהָיָה כְּאִשֶּׁר תְּרִיד (בראשית כז, מ) ולא בקש רחמים עלינו, אצל יעקב שאמרת לו אֲנִי אֲרַד עִמָּךְ מִצְרָיִם (בראשית מו, ד) ולא בקש רחמים עלינו, אצל מי נלך עכשיו יאמר ה', אמר להן הקב"ה הואיל ותליתם עצמכם בי אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו.

"וטעם הדבר, שכל זמן שאינן בתכלית השפלות אז אינן תולין בטחונם בה' וחושבים תחבולות להנצל מפח יקוש ע"י תחבולות אנושיות, וע"כ ריחק ה' את האדם ורבה העזובה, כי לא בטחו בתשועת ה', אך כשיראו כי אזלת יד השתדלותם ואין עוזר וסומך, אז עיניהם נשואות אל ה' לקרוא אליו בעת הצר להם וה' שומע, ובאותו זמן התשועה באה דרך בריחה מן הקצה אל הקצה, דהיינו מן תכלית השפלות אל תכלית המעלה."

"ולפי שכפי הטבע לא יאומן כי יסופר שיעלו בשפל מצבם אל רום מעונה, ע"כ נאמר ליעקב במראה זו ג' מעלות בדרך לא זו אף זו, כי מתחילה אמר 'והיה זרעך כעפר הארץ', באותו זמן שיהיה שחה לעפר נפשם באותו זמן 'ופרצת', ר"ל יעלה הפורץ לפנייהם להעלותם אל גרם המעלה וכו', עכ"ל.

זהו דרך ההנהגה של הקב"ה עם כלל ישראל, מְאֻשְׁפֵת יָרִים אֲבִינָן (תהלים קיג, ז) שצריך להיות ה'ירום' ממציות של 'אשפות', ועפ"י אפשר להמליץ את מאמר החז"ל על עם ישראל (מגילה טז). "אומה זו משולה לעפר ומשולה לכוכבים, כשהן יורדין יורדין עד עפר, וכשהן עולין עולין עד לכוכבים", ר"ל שדרך הנהגה עם כלל ישראל הוא שרק כשהם יורדין עד לעפר אז הם מורמים בן רגע עד למעלה לרקיע.

« כאשר יעקב אבינו היה בתכלית השפלות, אז נהיה מוכשר וכלי ראוי לקבל הברכות »

ידוע ומפורסם מה שהקשה הר"ן (דרשות הר"ן דרשות החמישי), ועוד, מדוע סיבב הקב"ה שיצחק ירצה לברך את עשיו ולא את יעקב, והוצרך יעקב להוציאן במרמה.

הרה"ק מקאזיגלוב זי"ע (ארץ צבי, תולדות תרפ"ח בד"ה בדרשות) מתייחס לתמיה זו ומיישב בזה"ל: אולי יש לומר, דיידוע שאין לך מעלה כענווה ושפלות הרוח, ואי בגמ' (סוטה ה.) וְאֵת דִּבְכָא וְגו' (ישעיהו נז, טו) אני אתי דכא, על כן אין לך זמן מסוגל לברכות כאותה שעה, שיעקב אבינו ראה כי יצחק אוהב את עשיו יותר ממנו, ורוצה לברך את עשיו ולא אותו, וגם מן השמים לא מנעו את יצחק מזה, וע"ז היה לו לב נשבר ונדכא שאין כמוהו, כי חשב את עצמו גרוע יותר מעשיו, וע"כ היה אז מוכשר ביותר לקבל הארת הקודש של הברכות וכו'."

"וכדאי במדרש (בר"ר סה יא-טו) ש"באותה שעה היה אנוס וכפוף ובוכה והיה לבו נמס כשעווה" "ולא היתה לו אז שום יישות ומציאות", וזו שעת הכושר שאין כמוה לקבל הברכות, ומזה לימוד לכל אדם לפי מה שהוא נכנע ושפל בעיניו, הוא כלי מוכשר לקבל הברכות של יעקב, כי מעשה אבות סימן לבנים", עכ"ל.

וכן אחז"ל במדרש (שמ"ר פ' בשלח כה, ט) וז"ל: "סיקוסים (-משקל ומדה) נתן הקדוש ברוך הוא ליעקב ואמר לו וְהָיָה יִרְעָךָ כְּעֶפֶר הָאָרֶץ (בראשית כח, יד) כשיגיעו בניך עד עפר הארץ אותה שעה 'ופרצת ימה וקדמה' הוי מקים מעפר דל'."

« למה אין הבהמות והחיות סובלות מצער לידה? »

הרה"ק ר' יחזקאל מקאזמיר זי"ע היה תמיד שוחח על ענין זה, והיה מבהיר השכם וערב, שככל שהאדם מושגח יותר בזה העולם על ידי השגחות גשמיות, כך הוא פחות מושגח מלמעלה ע"י הקב"ה.

והיה מביא על זה ראיה מנצחת, שכן אנו רואין בחוש שבהמות וחיות השדה אינן מצטערות בצער לידה (חוץ מן עוף אחד, שאמרו חז"ל) אלא הם יולדות בנקל ללא ייסורים כלל, שלא כדרך בני אדם המצטערים ומתייסרים בבוא עת לידתן, והיינו טעמא, כי חיות השדה יולדות באמצע השממה, ואין להם מי שיעזור ויסייע בעדם, ואינם שמים מבטחם בלתי אל ה' ואליו עיניהם נשואות, על כן אין הן סובלות צער לידה, ואילו בני אדם יש להם מיילדת סמוך למיטתן, ועל כן אף שבוודאי מתפללות להקב"ה